

prof. zw. dr hab. Tomasz Goban-Klas
prof. em. Uniwersytetu Jagiellońskiego
Kierownik Katedry Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Gabriela Brzozowska
*Film fabularny jako element systemu medialnego -
socjologiczna analiza oferty kina i telewizji w Polsce*

Praca doktorska wykonana pod kierunkiem
dr. hab. Zbigniewa Rykła, prof. URz

Tytuł rozprawy jest dwuczęściowy, a w istocie mógłby być całkiem rozłączny, czyli z myślnikiem, zatem — albo nawet być podzielony na dwie oddzielne rozprawy. Jest bowiem bardzo obszerny zakresowo i problemowo.

Część pierwsza podejmuje temat istotny tak dla socjologii kultury, jak i dla nauk o mediach. Zamiar jest niezwykle ambitny, ale jego rozwinięcie przez Doktorantkę jest jeszcze bardziej ambitne. Oto bowiem w 11 punktach (niektóre podzielone na podpunkty) na 75 stronach podejmuje i rozważa niemal wszystkie aspekty socjologicznej filmu, niekiedy nawet wykraczając poza nic w sferę socjologii kultury. Dlatego przytaczam poniżej dokładny schemat części pierwszej tytułowej.

2. Część teoretyczna.....	6
2.1. Wprowadzenie.....	6
2.2. Film a socjologia kultury.....	6
2.3. Teoria kultury w kapitalizmie.....	12
2.4. Teoria społeczeństwa konsumpcyjnego w ponowoczesności.....	13
2.5. Kultura konsumpcji zabawy.....	19
2.6. Przemysł filmowy jako system medialny w magicznym świecie konsumpcji.....	23
2.7. System medialny jako agregat społeczny.....	25
2.7.1. Rozumienie systemu medialnego.....	25
2.7.2. Film jako komunikat społeczny.....	27
2.7.3. Modele filmu jako elementu mediów.....	30
2.8. Konwergencja mediów - wyzwanie dla badaczy analizujących media.....	33

2.9. Film jako przedmiot badań społecznych.....	38
2.10. Film fabularny w ujęciu tradycyjnym.....	40
2.10.1. Socjologia filmu.....	40
2.10.2 Historia filmu jako element kinematografii na świecie.....	42
2.10.3. Historia filmu polskiego.....	54
2.10.4. Śmierć kina.....	62
2.11. Film fabularny w ujęciu współczesnym.....	65
2.11.1. Cechy filmu współczesnego.....	65
2.11.2. Film a postmodernizm.....	70
2.11.3. Film a rzeczywistość społeczna.....	72
2.11.4. Społeczeństwo a wizualność.....	76

Mgr Gabriela Brzozowska oparła swe rozważania na obszernej literaturze (oceniłam ją na ponad 150 pozycji, niestety tylko polskich (w tym tłumaczenia). I swoistą kompilację tych lektur umieściła w poszczególnych podrozdziałach części pierwszej. Wykazała zatem erudycję, ale jednocześnie nie prowadziła jednolitej i konsekwentnej "narracji" teoretycznej z uwagi na ogromnie szeroki zakres analizy. Niemal każdy z podrozdziałów można rozbudować co najmniej do rozmiarów pojedynczego rozdziału, a nawet części pracy. Taka fragmentaryzacja wywodów nie obciąża wszakże Doktorantki, to cecha nowego, powiedziałbym postmodernistycznego, stylu współczesnej socjologii, także kultury. Chce wyrazić i zaznaczyć swe stanowisko wobec problemów sfery "mozaikowej" (Abraham Moles) kultury masowej. Dlatego tak trudno (a zarazem - paradoksalnie) łatwo jest oceniać poszczególne stwierdzenia (akapity) rozważań w tej części, raz podzielając stanowisko Doktorantki czy cytowanego autora/ki, raz je kwestionując - głównie z braku rozwinięcia argumentacji.

Niemniej, wobec braku nowych poważnych syntez socjologii kultury w erze mediów - cyfrowych - zestawienie tez, autorów, dzieł ukazuje żywe pole dociekań, skalę i głębię problemów. Jako dzieło wieńczące studia trzeciego stopnia, jakimi są obecnie studia doktoranckie, spełnia zatem swą rolę, wykazując pracowitość Doktorantki, obeznanie z literaturą przedmiotu, ułożenie tez i hipotez w sensowne nauko całości, uwypuklenie ważnych problemów współczesnej kultury medialno-masowej.

Na podkreślenie pozytywne zasługuje staranność przygotowania rozprawy w tej części, poprawna strona formalna, naukowy język, odnośniki, spis wykorzystanej literatury.

Część druga - w tytule - bardzo ambitnie podejmuje analizę oferty kina i telewizji w Polsce. W istocie jednak ta część pracy zawiera analizę repertuaru kin i telewizji od listopada 2014 roku do kwietnia 2015 roku w miastach wojewódzkich w Polsce, statystyczne dane zastane, cyklicznie publikowane przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji oraz GUS, a ponadto badanie pilotażowe na małej grupie miłośników filmowych za pomocą wywiadów indywidualnych, a następnie przeprowadziła badanie ankietowe w Dyskusyjnym Klubie Filmowym w Wojewódzkim Domu Kultury w Rzeszowie. Z uwagi na wąski przedział czasowy i lokalne badanie sondażowe, ta część w tytule powinna zawierać jego zawężenie, np.. studium przypadku. Inaczej obiecuje zbyt wiele.

Rozdział trzeci, a pierwszy części drugiej, przedstawia przedmiot, problemy, metody, techniki, itd., jak ukazuje poniżej szczegółowy spis jego treści.

3. Część metodologiczna.....	81
3.1. Przedmiot i cel badań.....	81
3.2. Problemy, pytania i hipotezy badawcze.....	84
3.3. Metody i techniki badawcze.....	86
3.4. Dobór i opis próby.....	94
3.5. Zmienne i wskaźniki.....	96
3.6. Schemat heurystyczny.....	98
3.7. Podstawowe pojęcia użyte w pracy.....	99

O ile pierwsze pięć podrozdziałów podejmuje zagadnienia istotne dla części metodologicznej, to podrozdział siódmy “Podstawowe pojęcia użyte w pracy” jest z pewnością nieporozumieniem. Rozprawa doktorska nie musi zawierać słownikowego opisu terminów z danej subdyscypliny, jak np.. medium, komunikacja medialna, itd.. itp.

Rozdział czwarty, końcowy, jak wskazałem zawiera analizę repertuaru kin od listopada 2014 roku do kwietnia 2015 roku w miastach wojewódzkich w Polsce oraz telewizji najważniejszych stacji. Następnie autorka zanalizowała dane zastane, cyklicznie publikowane przez Krajową Radę-Radiofonii i Telewizji oraz GUS na powyższy temat, dołączyła także własne badania pilotażowo-sondażowe na grupie rzeszowskich miłośników kina.

Rozdział czwarty jest - i powinien być - najważniejszy w rozprawie doktorskiej o ambicjach teoretyczno-empirycznych. To swoisty *crème de la crème*, śmietanka doktoratu, ukazując talent gromadzenia danych, przeprowadzenia danych, opracowania wyników, ich podsumowania. Nie są to dane spójne, trzeba jednak docenić pracowitość i systematyczność Doktorantki w ich zbieraniu, opracowaniu, przygotowaniu edytorskim (choć wiele tabel nie jest łatwych w lekturze).

4.1. Analiza repertuaru kin.....	104
4.2. Analiza repertuaru telewizji.....	111
4.3. Analiza danych ze źródeł zastanych - oglądalność.....	122
4.4. Pilotaż badań - wywiady indywidualne z miłośnikami filmów.....	135
4.5. Analiza kwestionariuszy wywiadu ankiety audytoryjnej w kinie WDK w Rzeszowie	138
4.6. Porównanie wyników badań i weryfikacja hipotez.....	145

Oczywista jest niejednorodność materiałów. Dane o repertuarze kinowym przynoszą wyniki głównie z kin typu multipleksy, gdzie z komercyjnych powodów wyświetla się filmy światowego repertuaru, a to oznacza przede wszystkim amerykańskie (hollywoodzkie). Konstatuje to Doktorantka, ale w rzeczy samej to konkluzja pozycji tych kin w współczesnej kinematografii. Z kolei ograniczenie się tylko do filmów niektórych stacji telewizyjnych dostępnych w naziemnych multipleksach także przynosi informację o dominacji kina amerykańskiego, co nie jest zaskakujące czy odkrywcze. Tak jest układanych ich repertuar filmowy - pod kątem największej oglądalności.

Najciekawsze przeto, choć najskromniejsze w zakresie analizy statystycznej z uwagi na skromne dane empiryczne, są badania na grupie miłośników kina i filmu, gdzie repertuar wykracza poza ramy filmowej kultury masowej. Słabo się jednak korelują z danymi statystycznymi - kino niejedno ma oblicze!

Szkoda też, że cały ten rozdział jest skromny ilościowo - jedna trzecia całej - także umiarkowanej objętościowo rozprawy - rozeznanie w kinowej i telewizyjnej ofercie i jej wykorzystaniu przez polskich widzów to istotny element rozeznania gustów i zainteresowań masowej widowni, a z kolei sonda w środowisku miłośników kina ukazuje mimo wszystko trwałość tej niszowej formy kulturowej.

Oceniając od strony formalnej rozprawę stwierdzę jej poprawność językową, bibliograficzną, graficzną (choć tabele mogłyby być lepiej zaprojektowane, aby uwypuklać dane istotne). Od strony merytorycznej wysoko oceniam ożywienie dawniej często dyskutowanej problematyki wizualnej kultury masowej, w której film i kino odgrywa ciągle istotną rolę. Jednak tutaj brakowało mi wprowadzenia tematu tzw. nowych mediów, inaczej nowych nośników i nowych form dostępu do filmu - także fabularnego - w choćby krótkiej analizie problemu portali VOD, i im podobnych. A wówczas zamiast rozważania systemu medialnego należałoby rozważyć nową ekologię (środowisko) mediów.

Wniosek końcowy

Podsumowując analizę rozprawy doktorskiej mgr Gabrieli Brzozowskiej należy stwierdzić, że wykazuje odczytanie i erudycję, łączy elementy socjologiczne, medialne i społeczno-komunikacyjne, formułuje interesujące wnioski. Może być uznana za udaną próbę łączenia teorii i analityki społecznej w zakresie aktualnego tematu kulturowo-społeczno w sferze wizualnej kultury masowej.

Spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim i może być podstawą publicznej obrony oraz nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie socjologii.

Prof. dr hab. Tomasz Góral-Kles

*W. Ł. 2017,
8.12.2017.*